

סדר קריאת שמע
תמצית וסיכום
אל"ה סימן ס"א

נערך ע"י ישראל יצחק הלוי איצקוביץ
הזכות לצלם נתונה רק למטרות חינוך ולא
למטרות רווח
052-7635514

הלכות קריאת שמע

- א) לעניין עניית אמן לאחר ברכת אהבת עולם, נחלקו הראשונים¹.
- ב) יקראנה באימה ויראה ובכוונה, ויחשוב בלבו אלו מלך ב"ו שולח פרוטגמא חדשה בודאי היו כל בני המדינה קוראין אותה באימה ויראה² ברתת וזיע ק"ו לק"ש שהוא פרוטגמא של מלך ממ"ה הקב"ה שחייב כ"א לקרותה באימה ויראה ברתת וזיע וכתב הפרישה דלהכי המשילו לפרוטגמא כתב וצווי המלך לומר לך שלא תקרא ק"ש בחטיפה ובמרוצה ובעירבוב הדברים אלא במתון מלה במלה ובהפסק בין דבר לדבר כאדם הקורא צווי המלך שקורא במתון גדול כל צווי בפני עצמו להבינו על תכונתו כך יקרא ק"ש כל צווי וצווי עונש ועונש הנזכר בו ישים אל לבו להבינו כי הוא צווי המלך הגדול ברוך הוא.
- ג) פסוק ראשון יקרא בקול, כי הקול מעורר הכוונה. ויש אומרים שלא יקרא בקול רם³.
- ד) מניחים ידיהם על העין בעת קריאת פסוק הראשון⁴.
- ה) צריך להקפיד ליתן רווח בין תיבה לתיבה, כי יתכן טעיות רבות בעת מריצת המילים כפי שיבואה⁵.
- ו) אסור לומר פעמים שמע שמע⁶.

¹ יש ג' שיטות בנידון זה:

↪ דעת רב נחשון גאון (הובא בספר האשכול חלק א' סימן ה') שעונה אמן אחר ברכת עצמו, כמו ברכת בונה ברחמיו בברכת המזון. בספר האשכול כתב לדחות דבריו ע"פ מה שנתבאר בברכות (מה): שהעונה אמן אחר ברכת עצמו הרי זה מגונה. אמנם כדבריו כתב גם האורחות חיים (דין קדושה מיושב סימן ד'), ובשו"ת חמדה גנוזה (סימן מה) וכך משמע מסיודור הרס"ג, וכן דעת הראב"ן (סימן קפד) והראב"ה (חלק א' סי' קכד) הרוקח (סימן שלו) והאור זרוע (חלק א' סימן קצ) הביאו שכן משמע מדברי הירושלמי.

↪ דעת ראשונים רבים שאסור לומר אחר ברכת עצמו אמן, אבל מ"מ לאחר החזון שפיר יכול לומר אמן. וכך מכריע הרמ"א להלכה.

↪ דעת ראשונים רבים שאסור לומר אמן אפילו אחר החזון, משום שהוי הפסק בין הברכה לקריאת שמע.

להלכה, המחבר הכריע כדעת האוסרים לומר אמן אפילו אחר ברכת החזון משום הפסק, והרמ"א הכריע להתיר, וכך הכריע השו"ע הרב. אבל המשנה ברורה כתב שלכתחילה לא יכנס עצמו לידי חשש הפסק, לכך יסיים עם החזון שלא יגיע לידי חשש הפסק.

² הב"י פירש שאימה ויראה הכוונה שלא יהיה בעיניו כדבר ישן שכבר קראו פעמים רבות, אלא יהיה בעיניו כדבר חדש. ומבאר הפרישה שלהכי דימו אותו לכתב המלך, שאין קוראים אותו בחטיפה, אלא בעיון רב לידע מה המלך רוצה ממנו.

³ ומבאר במג"א שיש לחשוש שמא ישמע אחד ממנו ויכויין לצאת ממנו, וקריאת שמע יש לאומרו לבדו, ואי אפשר לצאת ידי חובתו מדין שומע כעונה.

⁴ איתא בגמ' (ברכות יג): שרבי כשקרא פסוק הראשון היה מניח ידיו על עיניו. ונחלקו הראשונים בטעם ההנחה:

↪ דעת הטור הרא"ש הראב"ה (חלק א' סימן מו) והריטב"א כי ע"י שמניח ידיו על עיניו הרי הוא מונע מעצמו מלהסתכל בדבר אחר, ועי"ז יוכל לכוון היטב בפסוק ראשון. ולפי"ז ראוי כן לכל איש לעשות כן.

↪ ראשונים רבים כתבו שטעם הדבר שהניח רבי הקדוש, כי היה אוהזו בציבור, ולא רצה שהציבור יראו את רמיוותיו. אמנם עי' ברא"ש שדחה טעם זה.

וכתב בפרי עץ חיים (שער קריאת שמע פרק ו') שיש להניח יד ימין דווקא. ובבן איש חי כתב שבשחרית יש לכסות עם הטלית.

⁵ כך איתא בגמ' (לג): האומר שמע שמע משתקין אותו, וטעם הדבר משום שנראה ח"ו כאילו יש שתי רשיות. ונחלקו הראשונים באיזה אופן הוי מגונה:

↪ רש"י פירש שאם אומר תיבה ושונה הוי מוגנה. אבל כשאומר כל הפסוק ושונה משתקין אותו.

↪ התוס' (לד. ד"ה אמר פסוקא) כתבו בשם הלכות גדולות ורבינו חננאל, שפסוק פסוק הוי מגונה, ותיבה תיבה משתקין אותו. וכך הכריע הרי"ף הראב"ה והרמב"ם.

המחבר הכריע לאסור שני האופנים. והביא בשם הכל בו שדווקא בפסוק ראשון יש לחוש לזה. אמנם כתבו הראשונים שכל זה כשחוזר סתם, אבל אם לא כיוון בפסוק ראשון, שכנתבאר אם לא כיוון בפסוק ראשון לא יצא ידי חובתו, בכה"ג חייב לחזור ולומר.

ויש שאמרו שכל הנידון הוא רק אם יחיד אומר לעצמו יש לאסור, אבל על ציבור אין לחשוש שמא מינות אחזה אותם, ומשום כך ביום כיפור וכדו' מותר לומר בציבור פעמים שמע. והמג"א דחה אותם, דהרי מפורש בסוכה לעניין אמירת אנו ליה וליה ענינו שנאסר מטעם דהוי כשמע שמע, והרי התם הוא בציבור, א"כ אפילו בציבור יש לאסור אמירת פעמים.

ובאופן שלא כיוון בפעם הראשונה, כתב הט"ז שימתין מעט ויקרא פעם שניה בלחש. אמנם המג"א (ס"ג ס"ק ו) כתב לחדש שכשקרא פעם ראשונה ללא כוונה הוי כאילו לא קרא כלל, ממילא אין עליו איסור לקרוא פעם שניה.

ז) כל המקומות שסוף האות מתחלת כמו האות לפנייה, יש להדגיש את האותיות לבל ישתמש באותו אות לשניהם⁶.

ח) צריך להיזהר בכל אלף שאחר מ"ם להפסיק שלא יבלע⁷.

ט) לכתחילה יש לקרוא בטעמיה⁸.

יחיד אומר⁹ אל מלך נאמן אנוכי ה' אלוקיך¹⁰

לא יהיה לך

⁶ ונביא כאן המקומות אשר עלולים לאומרו כן:

בכל לבבך - על לבבך - בכל לבבכם - עשב בשדך - ואבדתם מהרה - אתכם מארץ

⁷ ונביא כאן המקומות אשר עלולים לאומרו כן:

היום על - וכתבתם על - אתכם היום - ועבדתם אלוהים - אלוהים אחרים - ושמתם את - אותם את - וקשרתם אותם - ולמדתם אותם - אותם את - וראיתם אותו - וזכרתם את - ועשיתם אותם - זונים אחריכם - ועשיתם את

⁸ כן כתב רבינו יונה, ובוזה הוא מבאר שזו היתה טעות אנשי יריחו שלא קראו את שמע בטעמיה.

⁹ לגבי אמירתו נחלקו הראשונים:

↪ המאירי (מגן אבות עניין הראשון) כתב: מנהג קדום מימי היה, בימי הרבנים הגדולים, וכן בארץ צרפת ובאשכנז שאומרים אחר ברכת אהבת עולם כשבאים להתחיל בקריאת שמע, אל מלך נאמן. ובאמת לא מנהג זה לא בארץ המערב בא"י ולא בארץ המזרח, וגם בארץ קטלונא אשר היה מקדם בכלל ארץ ספרד. וכבר הגיע לידינו מחזורים מארץ קטלונא כתובים מזמן קדם קדמתה שלא היה מנהג זה, כי היה מנהגם ברוב הדברים או ככולם. ובימי ר' זרחיה הלוי שיצא בבחורתו מעיר גירונדא וזכה ללמוד במגדל לוניל ועמד שם זמן רב וחזר לו לשם, והנהיג בשם כל בני הקהל כמנהג הארץ הלוז, ונקבע במחזורותיהם בדרך שהוא קבוע במחזורים שלנו. ובהגיע תור הרב הגדול ר' משה בן נחמן ז"ל ראה שמקודם לא היו נוהגים כך ושכלל ארץ ספרד לא היו אומרים אותו, ונתקשה בעיניו על שהיו אומרים אותו... והעיד הרב ז"ל ששאל בזה את הרב המופלג רבינו מאיר מטולטולא ושהרב ז"ל השיבו שהוא טעות. ושאיין אומרים אותו בכל ספרד, ולא בארץ ישראל, ונתבטל המנהג, ונמחק מן המחזורים, והחזיק הרב טובה לעצמו ונתן שבח והודאה לאל על שנתבטל השבוש על ידו, ונתן טעם לדבריו מפני שברכת אהבת עולם הוא ברכת מצות שמע ואין להפסיק, ועוד טעם הביא לבטל המנהג, מטעם שאמירת אל מלך נאמן נתקנה במקום אמירת אמן, לכך כמו שאמירת אמן אחר ברכת עצמו הוא מגונה, כמו כן אמירת אל מלך נאמן הוא ג"כ מגונה.

↪ אמנם ראשונים רבים כתבו שהוא מטעם שאל מלך נאמן ר"ת אמן, והוא במקום שאינו יכול לומר אמן מטעם שאין אומרים אמן על ברכת עצמו, לכך תיקנו לומר אל מלך נאמן. וכך מבואר בראב"ן (סימן קפד) בשם רבינו הנגאל, לפי שאין אדם זריו לסיים לגמרי קודם החזן, וכדי שלא יהיה נראה כאומר אמן על ברכת עצמו, תיקנו לומר אל מלך נאמן. וכך הוא ג"כ בספר האשכול (חלק א' סימן ה') שכן מנהגי צרפת. המאירי (מגן אבות עניין הראשון) האריך מאוד בעניין זה, ולהצדיק שיטת האומרים, והביא להוכיח שאמירת אמן אינו נחשב כהפסק, אלא כבורות, ואילו סברו חז"ל שאמירת אמן נחשבת כהפסק היה להם לומר ברורות, ולא לומר רק דהוי בור. ולא עוד, אלא שלעניין זה דהוי בור אינו מוסכם כן בכל הברכות, וש ברכות שאמרו שמותר לומר אמן. וטעם הדבר דלא הוי הפסק, כי עניין הפסק הוא רק אם מדבר מדברים שאינם מעניין הברכה, אבל דיבור מעניין הברכה אינו נחשב כהפסק, ומשום כך אמירת "הביאו מלח" לאחר אמירת ברכת המוציא אינו נחשב כהפסק, מטעם שהוא צורך אכילה. לכך אמירת אמן היות והוא המשך לשבח שמשביח בו ע"י הברכה, אינו נחשב כהפסק. אלא שלעניין בורות הוא מטעם שאמירת אמן היינו כאומר גמרת מלברך, לכך דווקא כשאומר אמן ממש, אבל אמירת אל מלך נאמן לית לן בה כלל, ואינו נחשב כהפסק. והביא שכן כתב גם ר"י בר יקר, וכך משמע מדברי הרי"ף.

↪ ויש ראשונים שכתבו דטעם אמירתו הוא משום דיש לומר בקריאת שמע רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח אברים. ובקריאת שמע יש רק רמ"ח תיבות, והסר ג' תיבות להשלים לרמ"ח, לכך יש להשלים ג' תיבות כדי להגיע לרמ"ח. משום כך מבואר בכמה ראשונים שיש להוסיף תיבות אל מלך נאמן כדי להגיע לרמ"ח תיבות. ואכן לשליח ציבור תיקנו שיאמר ה' אלוקיכם אמת, אבל ליחיד תקנו אל מלך נאמן. וכך מבואר גם במדרש. אמנם המאירי מביא ששאלו אותו שאם הדבר הוא מדרש מפורש, א"כ אינו מובן מדוע לא נהגו כן הקדמונים, ות"י שכל דברי המדרש אין הכרח לנהוג כך כמו שכתוב בבבלי, אלא אם ירצה, הרשות בידו לנהוג כך. אמנם הרמב"ן (כך הביא בהגהות על ספר האשכול בשמו) שהה"ל כן נהגו הקדמונים, מטעם שאז היו נפשיים עמי הארץ, ולכך לא היו מברכים כלל, אלא החזן היה מברך, והם היו יוצאים ידי חובתם מטעם שומע כעונה, ולכך שפיר היו יכולים לענות אמן, רק היות ורצו גם לסייע בידם לשומרם ברמ"ח האברים, לכך התקינו שיהיו אומרים אל מלך נאמן להשלים לרמ"ח תיבות. ובמגן אבות כתב לתמוה עליו, דא"כ עצמותיהם של עמי ארצות משתמרים, ואילו עצמותיהם של תלמידי חכמים אינם משתמרים.

להלכה, המחבר הכריע לא לאומרו, מטעם דהוי הפסק, ויוצא רמ"ח תיבות ע"י שאומר החזן, או ע"י ט"ו וויס שאומר בויציב ונכון, כפי שיתבאר. אבל הרמ"א הכריע לאומרו.

¹⁰ דאיתא בכל בו (סוף הלכות קריאת שמע) שבקריאת שמע יכוין כל עשרת הדברות.

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם²⁰ עַל לְבַבְךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ
וּדְבַרְתָּ בָּם בְּשַׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלַכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ:

לא תחמוד²¹

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדְךָ²² וְהָיוּ לְטוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל
מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ שְׁמִיעוּ אֶל מְצוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם²³
לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי

לא תגנוב²⁴

מִטַּר אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסְפַּת דְּגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ:
וְנָתַתִּי עִשָּׂב בְּשֹׁדְךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ וְאֶכְלֹת וְשָׂבַעְתָּ: הַשְּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן
יִפְתָּח²⁵ לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:
וְחָרָה²⁶ אַף יְיָ בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטַּר וְהָאֲדָמָה לֹא

לא תרצח²⁷

תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְאֲבֹדְתֶם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר יְיָ נָתַן
לָכֶם: וְשִׁמְתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֶתְכֶם
לְאוֹת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וּלְמַדְתֶּם אֶתְכֶם אֶת בְּנֵיכֶם
לְדַבֵּר בָּם בְּשַׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלַכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ:
וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

כבד את אביך ואת אמך²⁸

לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע²⁹ יְיָ
לְאַבְתֵּיכֶם לָתֵת לָהֶם פְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

²⁰ פירוש "היום" ממש, כי כל יום יהיה בעיניך כחדשים. והיינו שיהיה חביב אצלו כחדש, ולא כדבר ישן שאינו חביב אצלו – מדרש, והעתיקו המחבר בסימן ס"א סעיף ב'. עוד איתא בגמ' שצריך להפסיק בין היום לעל לבבך, שלא ישתמע ח"ו שרק היום הם על לבבך, ולא מחר על לבבך.

²¹ כי הפסוק אומר שביתך ולא בית חברך.

²² כתב הטור שכשיאמר וקשרתם לאות על ירך ימשמש תפילין של יד. וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש תפילין של ראש.

²³ איתא בטור שכמו שנתבאר שצריך להפסיק בין היום לעל לבבך שלא ישתמע שרק היום הם על לבבך, כמו כן צריך להפסיק בין אשר אנוכי מצווה אתכם היום שלא ישתמע ח"ו שרק היום.

²⁴ משלך ולא מחברך.

²⁵ המשנה ברורה הביא שיש להקפיד לבטא כהלכתו, שלא יהא נראה כאילו אומר פניפתה, או פן איפתה.

²⁶ כתב הטור שיש לעשות הבדל מעט בין וחרה לאף, כדי שלא ישמע כאילו אומר וחרף.

²⁷ כי מי שהורג אחרים נהרג.

²⁸ כי בכיבוד אב ואם כתוב למען ירבו ימיכם.

²⁹ איתא בירושלמי ומעתיקו הטור שיש להטעים הע' שלא ישמע כהא, ויהיה ח"ו כאילו אומר נשבה ה'!

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לְאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ
לָהֶם צִיצִית עַל כַּנְּפֵי בְּגֵדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכַּנָּף פְּתִיל
תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ³⁰ וִזְכַּרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ
לֹא תִנְאֻף³¹

וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרָי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם
זְכוּר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת

זָנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ³² וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם
לֹא תַעֲנֶה בִרְעֵךְ עַד שֶׁקֶר³³

קְדָשִׁים לְאַלְהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרָיִם
מִצְרַיִם לְהֵיוֹת לָכֶם לְאַלְהִים אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אָמֵת
הַשֵּׁן חוֹזֵר וְאוֹמֵר³⁴ יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אָמֵת

³⁰ הטור הביא שיש נוהגים למשמש בציצית כשואמרים וראיתם אותו.

³¹ כי ע"י ראיית העינים הוא מגיע לידי ניאוף.

³² איתא בטור שיש להטעים הז' שלא ישתמע למען תשכרו, פירוש כעבדים המשמשים את הרב עמ"נ לקבל פרס. או למען תשקרו, פי' לומר שקר.

³³ ומבואר בירושלמי שהיות ולהלכה אנו צריכים להוסיף "אמת", בזה אנו מורים על אמיתותו של ה', ולכך גם אנו צריכים להיות אמיתים, ולא להעיד עדות שקר.

³⁴ כמו שנתבאר שהוא מטעם להשלים רמ"ה תיבות, דפוסקים רבים חולקים וסוברים שלא יאמר אל מלך נאמן, לכך התקינו שיאמר החזן ה' אלוקיכם אמת, ובוה הוא ישלים רמ"ה מילים, והיחיד ישמע מהחזן ויכוין לצאת ידי חובתו. כנתבאר. ואם לא שמע מהחזן יכוין בט"ו ויין בויציב, וטעם הדבר מבואר בב"י שט"ו ויין עולה צ', ושם הויה עם ד' אותיות שבה הוא ל' (דשם הויה הוא 26 אותיות, וד' אותיות הם 4) וממילא הויה כמכוין ג' שימות. והרמ"א הביא טעם אחר, שט"ו ו' הוא צ', והקריאה עצמה חשבת לאחד, וממילא הויה צא, ושם הויה ואדני הוא צא, וכמו"כ אמן הוא ג"כ צ"א. הב"י הביא בשם ספר הפליאה שהשליח חוזר ואומר "אני" ה' אלוקיכם, והשיג עליו הב"י שהיה מי שאמר כן במצרים, וגערו בו.

אמנם הרמ"א כתב שהיחיד יכול לומר ג"כ באופן שלא שמע מהחזן. אבל "אמת" כבר אמר, וא"כ הויה כאומר שמע שמע שמתקין אותו, לכך לא יאמר שוב. אמנם הכנסת הגדולה הביא שאין לחשוש לזה, דהרי כבר שהה בינתים, דדווקא באומר פעמים בזה אחר זה יש לחשוש.

הב"י הביא בשם מהר"י אבהב שיש אומרים פעמים להיות לכם לאלוקים, כדי להשלים לרמ"ה תיבות.